

نمونه‌ای از هنر ملیله‌کاری زنجان

نقش‌های ملیله از مفتول‌های نقره‌ای به دست می‌آیند

دستی انجام شده و هیچ‌گونه روند صنعتی روی آن اعمال نمی‌شود». این هنرمند دارای نشان بین‌المللی و یونسکو نقش‌های رایج در ملیله‌کاری زنجان را هم معرفی می‌کند؛ به گفته او دندان، تابیده، جقه یا بته ترمه، ریزه جقه، برگ‌فرنگ، برگ، غنچه، پیچ، پیچک، سه چشمه و یک چشم ملیله از جمله نقش‌های رایج مورد استفاده در ملیله زنجان هستند. تولیدات ملیله زنجان شامل آینه و شمعدان، سرویس شربت‌خوری، گل و گلدان، جای خوری، گلاب‌پاش، قاب عکس، جاسیگاری، بشقاب، شکلات‌خوری، شیرینی خوری، زنجیر، گل‌سینه، انواع زیورآلات از قبیل گوشواره و قاب عکس است. لطفی درباره تولیداتش می‌گوید: «بیشتر ظروف تولید می‌کنم و تولید مواردی مثل زیورآلات بیشتر مختص جوانان فعال در رشته ملیله‌سازی است.»

علیرضا لطفی رضایی از ملیله‌کاران مطرح زنجانی اضافه بر مغازه، یک کارگاه مجزا در این راسته دارد که ملزومات کارش را در آنجا گذاشته و تولیداتش را در آنجا انجام می‌دهد. او ۳۴ سال با ملیله زندگی کرده و ظروف ملیله‌ای زیادی ساخته است. این هنرمند صنایع دستی درباره وضعیت اقتصادی، قیمت و فروش ملیله می‌گوید: «وضعیت خرید و فروش ملیله تحت تأثیر وضعیت اقتصادی و تورمی حاکم در جامعه و به دلیل کم شدن قدرت خرید مردم، مطلوب نیست. سه سال پیش هر گرم نقره را ۲ هزار تومان می‌خریدیم ولی اکنون حدود ۲۰ هزار تومان برای خرید هر گرم نقره پرداخت می‌کنیم. اگر بخواهم کار کردن در این شرایط را تشبیه کنم باید بگویم انگار با سوزن چاه می‌کنیم و با اینکه صنایع دستی معاف از مالیات است از امسال مشمول مالیات شده‌ایم. توان خرید نقره برای ملیله‌کاران زنجانی بسیار پایین آمده و با افزایش قیمت نقره، بالطبع قیمت محصول نهایی نیز افزایش می‌یابد؛ تداوم این روند، نابودی ملیله را که امروز به جایگاه ارزشمندی دست یافته، به دنبال خواهد داشت.»

استادکار ملیله درباره مواد اولیه این صنعت زیبا و منحصر به فرد می‌گوید: «اصلی‌ترین مواد اولیه برای ساخت ملیله، نقره است که هم داخلی و هم خارجی آن موجود است. مملکت ما جواهر است، هر جا که دست بزنی سرشار از منابع طبیعی و معدنی است، در معدن انگوران ماهنشان زنجان هم کلی نقره، سرب، نیکل، مس و... وجود دارد که به‌طور مستقیم مورد استفاده صنعتگران زنجان قرار نمی‌گیرد. پس از استخراج و به مزایده گذاشتن این مواد عالی استخراجی، این مواد را از تهران و اصفهان خریداری می‌کنیم و یا از کشورهای خارجی مانند ترکیه وارد کشور شده و به دست ملیله‌کاران می‌رسد.»

با استاد لطفی رضایی سری هم به کارگاهش می‌زنیم تا هر چند کوتاه با نحوه کار آشنا شویم. به گفته علیرضا لطفی رضایی، مقدمات ساخت نوار ملیله شامل آتش کاری نوار نقره، موم‌اندود کردن نوار نقره، نورد شمش نقره، نورد نوار ملیله و تاب دادن نوار نقره است و در ادامه با دیواره‌بندی و چیدن ریزنقش‌ها، سوهان کاری و اسیدکاری مراحل ساخت ملیله به پایان می‌رسد. صفر تا صد آماده‌سازی کار ملیله توسط استادکار و به‌صورت دستی انجام می‌شود و حتی ممکن است برای تولید یک ظرف به چند سال زمان نیاز باشد. استادکار پس از ذوب شمش، آن را از قالب مخصوص عبور داده و مفتول‌هایی به قطر یک سانتیمتر تهیه می‌کند که این مفتول‌ها نیز با ادامه عملیات دستی، به سیم‌های نقره‌ای با قطر یک میلیمتر تبدیل و آماده ملیله‌سازی می‌شود. با نشانیدن این سیم‌ها در قالب‌هایی که معمولاً از تخته و موم ساخته می‌شود و دادن طرح‌ها و اشکال متنوع به آن، تارهای نقره‌ای در اثر حرارت و براده مس به هم متصل می‌شود و سپس به‌صورت انواع ظروف درمی‌آید. چکش کاری، حرارت‌دهی، نوردکشی، مفتول‌کشی، حدیده‌کاری و قالب‌بندی، از جمله کارهایی است که توسط استادکار در صنعت ملیله‌سازی انجام می‌شود.

اصلی‌ترین مواد اولیه برای ساخت ملیله، نقره است که هم داخلی و هم خارجی آن موجود است. مملکت ما جواهر است، هر جا که دست بزنی سرشار از منابع طبیعی و معدنی است، در معدن انگوران ماهنشان زنجان هم کلی نقره، سرب، نیکل، مس و... وجود دارد

اینجا زیورآلات و ظروف با رنگ و جنس نقره پشت و پیرترین‌های شیشه‌ای چشمک می‌زنند و حسابی کار دست هنرمندانی که آن‌ها را ساخته‌اند به رخ می‌کشند. در بازار زنجان و راسته حجت‌الاسلام، بیشتر مغازه‌ها ملیله‌ساز و ملیله‌فروش‌اند؛ هنرمندانی که در تلاش‌اند یک نوع صنعت فلزکاری را حفظ کنند. پشت و پیرترین یکی از همین مغازه‌های دو نیش ایستاده‌ام، آینه و شمعدان، سرویس چای‌خوری و شربت‌خوری، شیرینی و شکلات‌خوری، قاب عکس و... به زیبایی تمام می‌درخشند. آن طرف و پیرترین استادی ۵۶ ساله پشت میز پیشخوان، روی صندلی نشسته است. سرش پایین است و لحظه‌ای چشم از کاسه‌ای که تولید می‌کند برنمی‌دارد. حواسش جمع کارش است، با دقت و با ابزار مخصوص سرگرم دیواره‌بندی و چیدن ریزنقش‌ها روی قالب کاسه است. در این راسته تقریباً همه هنرمندان استادند و مشغول کسب‌روزی حلال و خلق یک اثر هنری.

وارد مغازه «علیرضا لطفی» می‌شوم؛ سرش پایین است و مشغول هنرآفرینی. بالای سرش پر است از لوح و نشان؛ یک شمعدان جزو نمونه کارهایش با اقتدار ایستاده و عرض اندام می‌کند؛ توگویی جان دارد. در آن واحد، قوی و ظریف، زیبا و چشم‌نواز. این همان نمونه کاری است که به‌خاطر ساخت آن به استاد لطفی رضایی نشان بین‌المللی دادند. نشان بین‌المللی در رشته ملیله را در سال ۱۳۹۸ دریافت کرده، همان سال نشان یونسکو را هم گرفته، نشان سیم‌غ را هم در سال‌های اخیر گرفته است. سمت پیش هم کم‌دی است که برخی نمونه کارها و سفارش‌های مشتری را در آن چیده است. ابزار کارش پشت پیشخوان مغازه‌اش روی میز است. اینجا حالت فروشگاه دارد و هم‌زمان نیز کار تولید می‌شود. اینجا همه چیز در سایز کوچک و ظریف هستند. او می‌تواند در فروشگاهش همان‌طور که مشتری را راه می‌اندازد، قطعات کوچک آماده شده را در کنار هم بچیند و کارهایی که نیاز به کارگاه ندارد و در مغازه هم می‌شود انجام داد را انجام دهد.

استاد علیرضا لطفی رضایی سال ۱۳۶۷ پس از پایان خدمت سربازی، آموزش ساخت ملیله را در مرکز آموزش صنایع دستی استان زنجان زیر نظر استادان بنامی چون استاد «منصور کاظمیان» و استاد «کریم ابطیعی» یاد گرفته و در طول فعالیتش چندین و چند ملیله‌کار را آموزش داده که به گفته خودش در برخی موارد، شاگردانش بهتر و سریع‌تر از خودش کار می‌کنند. خیلی‌ها زنجان را با ملیله‌هایش می‌شناسند و این صنایع دستی خواهان زیادی دارد؛ آن‌قدر زیباست که چشم هر بیننده‌ای را به خود خیره می‌کند و طمع خرید یکی از آن‌ها را به ذهن هر بیننده‌ای می‌اندازد. ناگفته نماند قیمت تمام‌شده یک کار ملیله آن‌قدر گران است که خیلی از افراد نمی‌توانند ملیله را داشته باشند و فقط می‌توانند از دیدن آن لذت ببرند. علیرضا لطفی می‌گوید: «اسم ملیله قشنگ است و بیننده‌ها زیبایی‌هایش را می‌بینند و تنها ملیله‌کاران و افرادی که از مراحل تولید ملیله مطلع هستند سختی مراحل تولید را متوجه می‌شوند. هرچه ملیله زیباتر و ظریف‌تر باشد برایش زحمت زیادتری کشیده شده و زمان بیشتری صرف تولید آن شده است.»

استاد ملیله‌کار زنجانی در مورد فروش انواع کارهای ملیله می‌گوید: «زنجانی‌ها بیشتر آینه و شمعدان و سرویس چای‌خوری را برای جهیزیه‌تهیه می‌کنند و سلیقه تورست‌ها برای خرید متفاوت است.»

لطفی رضایی به سختی‌های کار ملیله‌سازی اشاره می‌کند و می‌گوید: «در مرحله‌ای از کار با اسید و حرارت بالا سرو کار داریم و حرارت به حدی بالاست که چشمانمان کاسه خون می‌شود. متأسفانه نه در بیمه و نه هیچ جای دیگر این موارد در نظر گرفته نشده و ملیله‌سازی جزو مشاغل سخت و زیان‌آور محسوب نشده است.»

این صنعتکار و هنرمند زنجانی می‌گوید: «این رشته از صنایع دستی مستلزم دقت بالا و ظریف کاری زیادی است؛ فرایند تولید صنعت ملیله از صفر تا صد، کاملاً